

Strafferettsreform i Moldova

– En studie i rettsending

Av pensjonert lagdommer Iver Huitfeldt¹

Abstract

This article describes work conducted by the Norwegian Mission of Rule of Law Advisers to Moldova (Norlam). Norlam is a mission in the programme of “Styrkebrønnen”, a resource group within the Norwegian justice system financed by the Norwegian Ministries of Foreign Affairs and Justice. Norlam is working based on a “Memorandum of Understanding” (MoU) of May 2007 which aims to build competence and increase “the efficiency of the institutions guaranteeing human rights and the rule of law in the Republic of Moldova ...”.

Norlam started its work by describing our bases for “judicial and legal reform” in a “non-paper” that was sent to the Ministry of Justice (MoJ); “non” because it was not “official”, thus sparing the MoJ for having to decide on its contents. In this form of assistance it is important not to create unnecessary problems for the host country. The “non-paper” said that in the tension between “tradition and transition”, it was common to resort to legislative changes aimed at meeting international expectations to increase the opportunities for recognition, money and other assistance, but that this oftentimes did not lead to real changes. The problem usually was lack of “implementation” and that the legacy of “the legal culture” prevailed.

Already in the meetings when the MoU was signed, we took the opportunity to point out that the sentencing level in criminal cases seemed to be very harsh. Still, we were not very optimistic about being able to take this on. However, in the autumn of 2007 we learned that we might be able to utilize an internal discussion between people close to the President. Inspired by the works of Nils Christie, Norlam seized the opportunity and in a letter we encouraged the President of Moldova to initiate a reform to lower the sentencing level in the Criminal Code. As part of this activity, Norlam arranged the “Conference on Criminology” with topics like “Geography of Punishment” (the title “stolen” from Nils Christie) containing statistics and diagrams showing the prison population of Moldova compared with selected countries. The implied questions were: In which “moral climate” do you want to live, do you want to belong to the East or the West? There was little doubt what the audience felt about that! Presentations as “Moldo-

va's Criminal Policy in the Transition to European Standards" and "The Criminal Code of the Republic of Moldova in Transition" showed the way to go. The main point was that the Criminal Code contained a whole range of aggravating circumstances which raised minimum sentences so that rather mundane crimes quickly qualified for Draconian penalties. The code was imbued with detailed criteria that gave instructions on how punishment should be meted out. The thinking was simple: It is the legislature that determines the punishment; the judge shall only "pronounce the words of the law"! Thus, almost nothing was left to judicial discretion. This is not illogical in a legal system where the judge is considered a "servant" of the people and is consequently not allowed to interpret the law. When Norlam arrived, the minimum penalty for a gain of 10,000 Lei – the equivalent of USD 1,000 – was ten years in prison. The result was that Moldova's prisons were filled with inmates serving long sentences for not very serious crimes. And the development was worrisome. While the average sentence for inmates serving terms of imprisonment in 1995 was 5.5 years, this average had risen to 8 years in 2002 and 9.2 years in 2007.

Norlam was asked to assist in the sentencing reform ordered by the President and by September 2008 the sentencing level in the Criminal Code had been lowered considerably; in fact 65 percent of the suggestions of Norlam were taken into account. For example, the minimum sentence for murder was reduced from twelve to eight years. This minimum was also applied in cases of murder on "related parties", i.e. family members. Previously the minimum sentence for this crime was 20 years, because, according to the "logic" of the law, nothing could be worse than killing a family member! But "the socio-logics", who in practice had to endure such punishments, were not taken into account. The largest group serving this former minimum consisted of women in their 50s, 60s, and 70s. The story usually was that after a long marriage with violence and abuse, they had committed "the ultimate form of Domestic Violence" by having "won the last battle" their spouses now being impaired by alcohol. Even if these women are perpetrators under the law, they are foremost victims, the Moldovan police, social authorities and health care and the society at large having failed to take Domestic Violence seriously. The sight of these women serving completely unjust and pointless punishments in Rusca Women's Prison made a strong impression!

Referring to the table in English in the article, the reduction of long sentences after the reform has been dramatic. In 2008 the number of sentences of 15 years or more was 7.1 percent of all sentences, this was reduced to 2.2 percent in 2010, the first full year of the reform in effect.

As shown in the article's table, the prison population per 100,000 inhabitants declined from 242 in 2007 to 185 in 2013 having stabilized at a somewhat high European level.

*When Norway engages in judicial and legal reforms in countries in transition, it is an "investment" that cannot be expected to pay immediate "dividends". However, I think it is justified to say that Norlam has achieved surprisingly good overall results. The current article describes only some of these results. Success the important first year – later teams have followed up – was partly due to fortunate circumstances but mainly because the team was able to sense when and when not to show the "educational finger", and also was ready to reconsider previous decisions based on ever-changing contingencies of the moment. The team was, in other words, able to "read and understand" the country! The Conference on Criminology and the assistance to MoJ in the revision of sentencing levels are examples of meticulous preparations leading to achievements which initially were quite unexpected!**

1. Nils Christie i Moldova?

Nils Christie har fortalt meg at han var i Moldova på et kort besøk for en del år siden – i «Soviet times». Da etterlot han seg ikke synlige spor, men nå har hans «ånd» fått gjennomslag!²

I begynnelsen av mars 2007 sendte Utenriksdepartementet/Justisdepartementet et sendelag fra den såkalte «Styrkebrønnen» til Moldova – med den imponerende betegnelsen «rule of law experts».³ Sendelaget tok navnet «The Norwegian Mission of Rule of Law Advisers to Moldova» (NORLAM). I det fremforhandlede «Memorandum of Understanding» undertegnet 3. mai 2007, skulle NORLAM «assist inter alia in the following areas»:

«Competence building within the Ministry of Justice, the Ministry of Internal Affairs, the judicial system, the General Prosecutor's Office and the legal profession, with the aim of increasing the efficiency of the institutions guaranteeing human rights and the rule of law in the Republic of Moldova in line with Moldova's European objectives and commitments.»

På møtene da MoU-en ble undertegnet, pekte vi på Moldovas strenge straffutmålingspraksis.⁴ På bakgrunn av egne erfaringer fra Menneskerettighetsdialogen mellom Vietnam og Norge, som jeg hadde deltatt i fra 2004, og også fra et to-årig

* Titel in English: *Judicial reform in Moldova: A study in legal reform.*

opphold i Bosnia og Herzegovina i 1999/2000, kom vi til at vårt mulige engasjement på dette feltet burde settes inn i en større kriminalpolitisk sammenheng. Vi tenkte oss derfor «*Criminology*» og spesielt «*Philosophies of Punishment*», som mulige overordnede temaer.⁵ Det må medgis at vi ikke var særlige optimistiske, men det viste seg allerede i løpet av høsten 2007 å bli en åpning for å sette dette på dagsordenen!

2. «Tradition and Transition, the Legacy and the Legal Culture»

NORLAM fant det hensiktsmessig å beskrive vårt utgangspunkt for «judicial and legal reform» i et «non-paper», som vi sendte til «Ministry of Justice» (MoJ); «non» fordi det ikke skulle være «offisielt», da ble MoJ spart for å måtte ta stilling til innholdet, for i denne form for bistand er det viktig å spare vertslandet for problemer. Vi skrev at i spenningen mellom «tradition and transition» var det vanlig at lovendringer med sikte på møte internasjonale forventninger – og for å få anerkjennelse, penger og annen bistand – ikke førte til reelle endringer. Problemet var gjerne fortiden – «the legacy and the legal culture» – og manglende «implementation»:

«In any reform it is important to strike the balance between tradition and transition. In general, countries in transition tend to pass new laws and codes, implementation, however, might be another matter. International experiences reveal oftentimes a discrepancy between law in books and law in practice; that the practice, regardless of the printed words, by and large depends on what is called «the legal culture».

(...) A number of countries around the world being in transition faces international expectations regarding rule of law and human rights, not least as a precondition for international financial and other support. (...) Reading such plans you will find an international «lingua reforma» that has evolved over the last years. (...) What you say is not necessarily what you do; reform rhetoric is one thing, reality might be another!»

Spenningen mellom «realitet og virkelighet» var ikke enkel å forholde seg til i «Soviet times». Så det var utvilsomt en terskel for den beskrevne svært «avanserte» sosiologiske forståelse.

3. Strafferettsreform på dagsordenen

«Criminology» var i første omgang ikke et tema vi fant det hensiktsmessig «å flagge». Men i løpet av sommeren utviklet vi kontakten med «Institutul de Reforme Penale» (IRP) – navnet trenger ingen oversettelse – og den karismatiske og sterkt reformrettede lederen Igor Dolea, som dessuten var professor i straffeprosess ved det juridiske fakultet i hovedstaden Chisinau.⁶ Da vi nevnte muligheten for å holde

en kriminologikonferanse med søkelys på straffeutmåling var han positiv, men han la ut om arven fra sovjettiden og den innebygde konservatismen i alt som hadde med fengsel og straff å gjøre, samt at det (heller ikke) i Moldova lå noen politisk gevinst i å gå inn for en mer liberal rettshåndhevelse. Spørsmålet om et mildere regime var riktig nok et tema som fra tid til annen ble diskutert, men – fremholdt han – i sovjet-tiden sto ikke konkrete initiativ høyt i kurs, derfor gjorde «the legacy and the prevailing legal culture» at det oftest ble med praten.⁷ Likevel, Moldova var i ferd med å innføre samfunnstjeneste, et område vi allerede var bedt av MoJ om å engasjere oss i. Så vi satte «Conference on Criminology» på dagsordenen.

I løpet av høsten skjedde det noe som gjorde oss mer optimistiske. Dolea kom opp med et brev som sekretæren i «the Supreme Council of Security», et rådgivende organ for presidenten, hadde skrevet 9. oktober 2007; der gikk han i rette med den manglende reformutviklingen.⁸ Brevet måtte også sees på som et ledd i å rette opp Moldovas svært dårlige «record» hos ECtHR i Strasbourg. Brevet, som var en bekreftelse på at det til nå hadde blitt med praten, konkluderte:

«In spite of repeatedly approaching the issue of humanizing certain categories of punishment and the detention conditions, **no** significant progress has been reached in this regard. (...) The proposals for diminishing sentencing terms shall be approved, as soon as possible, and in ensemble, but not separately for each article.»

Vi visste at presidentens medarbeidere hadde en tendens til å foreslå radikale tiltak for å vise et handlekraftig sinnelag, men det store problemet i Moldova (og i andre post-kommunistiske land) er ikke gode reformer på papiret, men – som nevnt – mangel på «implementation».

Etter en del «fotarbeid», hvor vi hadde brakt på det rene at en revisjon av straffeloven faktisk var på dagsorden, men ble ansett som litt av et problem, tilbød vi MoJ vår assistanse. MoJ mottok vår henvendelse med åpne armer. Til det første møtet i desember 2007, lagde vi et notat på to sider med tittelen «Geography of Punishment» og en stor tabell som viste «prison population» i en del land.⁹ Den viste at Moldova sammenlignet med tidligere sovjetrepublikker ikke hadde noen stor fangebefolkning. Tallet hadde fra 1992 variert med rundt 250 per 100.000 innbyggere med en topp i 2004 på 293, men var sunket til 242 i 2007, så utviklingen var ikke gal. I Norge var de tilsvarende tall 58, 65 og 75. I notatet pekte vi på at det fantes en «europisk familie» som hadde «et moralsk klima» som burde være modell for Moldova. Vi viste spesielt til Finland som i løpet av noen få år fra 1970-tallet hadde senket fangetallet fra østeuropeisk til skandinaviske nivå fordi de heller ville «høre hjemme» i vest enn i øst. Til sist argumenter-

te vi for at Moldova burde ha en rasjonell og human kriminalpolitikk etter vest-europeisk mønster som ikke bare ville spare lidelser, men også staten for utgifter, et argument som aldri er å kimse av:

«The statistical figures demonstrate what could be called the «Geography of Punishment». It is striking that neighbouring countries tend to form small «families» of punishing levels with a very similar «moral climate». (...)

(...)

A Moldovan transition to «European Standards» in the criminal policy means adopting a prison population rate somewhere between 100 and 150. Only then Moldova would be in conformity with what in most of the western European countries is deemed adequate for a rational and humane criminal policy. Doing this Moldova would save both unnecessary suffering and unnecessary prison expenditures.»

Samtidig med denne første kontakten med MoJ om straffutmåling, skrev vi til presidenten og inviterte ham til å åpne den kriminologikonferansen vi nå planla. I brevet spilte vi på de samme toner, dog slik at vi roste det som allerede var gjort. Vi påpekte de humanitære grunner for å redusere straffen, men unnlot ikke å påpeke at høye fangetall belastet Moldovas økonomi. Vi regnet ikke med at presidenten ville komme selv, men vi visste samtidig at det var nødvendig å invitere ham; uten at han var informert og uten klarsignal fra ham ville ikke andre møte opp.

4. Presidenten gir ordre til liberalisering av straffeloven

Det ble lenge stille, men i midten av januar 2008 ble det overraskende sendt ut en pressemelding hvor det ble referert fra et møte presidenten hadde hatt. Det gikk frem at han – i beste kommunistiske kommandotradisjon – hadde beordret en gjennomgripende revisjon av straffutmålingsreglene med sikte på «decriminalization and humanization of the criminal policy» med september 2008 som frist for MoJ til å fremme saken for Parlamentet. Vårt initiativ hadde utvilsomt bidratt til at det var kommet fart i sakene!¹⁰ Når det het at arbeidet med revisjonen ville være «*assisted by (...) European experts*», var det utvilsomt oss han siktet til:

Mr. President called for considering the possibility of revision of the Criminal Code of the Republic of Moldova for purposes of its decriminalization and humanization of the criminal policy of the state.

(...)

At the same time, Vladimir Voronin mentioned that as of the 1st of January 2008 the number of detainees in Moldova constituted 7895 persons or 230 persons per each 100.000 of population, which is from two to three times more than in Western European countries. (...)

(...)

The participants to this meeting decided that the Ministry of Justice and the General Prosecutor's Office, assisted by national and European experts and upon consulting the Supreme Council of Magistrates, shall initiate an objective revision of the penal provisions aiming at their modernization and adjustment to the European standards. The concrete proposals shall be presented to the Parliament for examination until the 1st of September 2008.»

5. «Conference on Criminology»

Nå var det tydeligvis full åpning for kriminologikonferansen. I møter med justisministeren og med riksadvokaten – vi hadde opparbeidet et svært godt forhold til begge – orienterte vi om konferansen og innbød dem til å holde innlegg. Justisministeren ymtet frempå om ikke MoJ også burde stå som arrangør i tillegg til IRP og NORLAM. Tanken var nok at det kunne være laurbær å hente hos presidenten, og da riksadvokaten ble kjent med det, ville ikke han være dårligere! Uten å ha fått noen offisielle bekreftelser, sendte vi dem begge et foreløpig program hvor de figurerte som medarrangører og samtidig var satt opp på programmet med «Opening Words». Og da ingen protesterte, tok vi oss den frihet å regne med at vi hadde godkjenning!¹¹ I det endelige programmet satte vi også visepresidenten i Parlamentet opp med åpningsord, hun hadde vært en drivende kraft bak samfunnstjenestereformen, og dessuten den tidligere nevnte sekretæren for «the Supreme Council of Security».¹² Et mer topptungt lag var det ikke mulig å oppdrive!

Vi seilte nå i «medvind», satset høyt og fikk tillatelse til å bruke en sal i «Palatul Republicii» – Moldovas «storstue» for offisielle arrangementer – som rommet 150 deltagere.¹³

I sine åpningsord slo riksadvokaten an tonen med å si at det satt altfor mange i moldovske fengsler, han hadde jo presidentens velsignelse! De andre moldovske innlederne fulgte opp. Vi skjønnte at vi var midt inne i et paradigmeskifte!

Diagrammer og statistikker, i det hele tatt tall som beskriver virkeligheten slik den er, var ikke daglig kost i «Soviet times», det samme gjaldt sammenligninger med andre land. Og selv om fangetallene var offisielle, var de ikke kjent av mange. Det var derfor et lydhørt publikum som fulgte det norske innlegget om «Geography of Punishment» med tilhørende statistikker, tall og diagrammer. Det underliggende spørsmål var – i tråd med Nils Christie: Hvor vil dere høre hjemme, i øst eller i vest? Det var liten tvil om hva forsamlingen mente!

Andre norske innlegg – med overskrifter som med bakgrunn i presidentens ordre, ikke lenger kunne vekke anstøt – var «Moldova's Criminal Policy in the Transition to European Standards» og «The Criminal Code of the Republic of Moldova in transition». Et hovedpoeng var at Moldovas straffelov – selv om den var revidert etter selvstendigheten i 1991 – bygget på samme lest som tidligere.

Den inneholdt en hel rekke skjerpene omstendigheter som hevet minimumsstraffen i trappetrinn slik at nokså ordinære forbrytelser raskt kvalifiserte til drakoniske straffer. Hele loven var gjennomsyret av detaljerte kriterier som ga anvisning på den straff som skulle utmåles. Paragraf 16 gjaldt for eksempel en generell «Classification of crimes», som delte forbrytelsene inn i kategoriene «minor, less serious, serious, especially serious and exceptionally serious crimes», hver med sine minimums- og maksimumsstraffer. I tillegg kom detaljerte regler om skjerpene omstendigheter – de formildende var der også, men slo sjeldnere inn – samt egne regler om residiv, som ytterligere hevet straffen. Det var dessuten andre inndelinger.

Tankegangen er den enkle: Det er lovgiver som bestemmer straffen, dommeren skal være lovens tjener og uttale lovens ord uten å ha noe spillerom for egne konkrete vurderinger. Og dette er ikke u-logisk i et juridisk system der dommeren er folkets tjener og ikke har lov til å tolke loven,¹⁴ er han i tvil skal han sende tolkingsspørsmålet til lovgiver.¹⁵

Hva var det verste utslaget? Jo, da vi kom var minimumsstraffen for en vinning på 10.000 lei – tilsvarende NOK 5.000 – ti års fengsel. Og selv om Moldova var fattig, hadde levestandarden økt en god del siden loven ble vedtatt, ikke minst var det mange som tjente penger i utlandet. Resultatet var at Moldovas fengsler var fylt opp med langtidssonere for ikke særlig alvorlig kriminalitet. Ja, gjennomsnittlig straff for de innsatte som sonet fengselsstraff – ikke straffer avsagt det aktuelle året – var 5,5 år i 1995 og hadde steget til åtte år i 2002 og videre til 9,2 år i 2007. Når man sammenlignet fangetallet med de lange straffene, var det nærliggende å slutte at Moldova ikke hadde noen omfattende kriminalitet.¹⁶

NORLAM formidlet – selvfølgelig – at bruk av straff var legitimt, men ikke hvilken som helst straff. Vi pekte på at «forskning» ikke kunne gi svar på hva som var riktig nivå og illustrerte problemet med begrepet «grenseverdi» fra økonomisk teori: Når man kommer over et visst nivå synker grensenytten av den siste dagen i fengsel mot null. Til sist kan «mer fengsel» til og med bli «counter-productive» fordi jo lenger tid i fengsel, dess vanskeligere blir resosialiseringsprosessen: «After 10 years the risk of being lost for ever for society is quite high». For at folk skulle kjenne seg igjen – Moldova er kjent for sin gode vin og den lokale varianten av brandy – sammenlignet vi med inntak av alkohol. Folk tok poenget, de kjente seg tydeligvis igjen!

«It is the same with drinking wine, after a certain level the marginal benefit of the last glass is falling, and if after the intended last glass, you take one more glass, it is well known that excess consumption of alcohols not only not do you any good, it is harmful!»

Konferansen ble en stor suksess. Langtidsvirkningene for NORLAM var meget positive, vi hadde markert oss og klart å sette kriminalpolitikk, kriminologi og straffutmåling på dagsordenen i Moldova. Det var politikk lett kamuflert som fag!

6. Revisjonen av straffeloven

I det nevnte møte med MoJ i desember 2007, fikk vi vite at det var nedsatt en gruppe – den besto av seks unge jurister, nesten alle kvinner, som snakket godt engelsk – med ansvar for en bred revisjon av straffeloven, men den revisjonen som faktisk ble satt i gang, se punkt 4, var begrenset til straffutmålingsreglene.¹⁷

Etter at jeg reiste hjem i mai 2008, fikk advokat Arne Gunnar Aas hovedansvaret fra norsk side med å bistå MoJ med strafferettsreformen.¹⁸

At NORLAM hadde spilt en viktig rolle, illustreres ved at Jogeir Nogva, daværende «Head of Mission», ble invitert til å holde innlegg under behandlingen i Parlamentet! Resultatet ble at rundt 65 prosent av NORLAMs forslag ble vedtatt. Som eksempel kan nevnes at minimum for drap ble senket fra tolv til åtte år, et minimum som også gjaldt drap på «nærstående». Der hadde det tidligere minimum vært 20 år, for etter «logikken» loven hadde vært bygget på, kunne det ikke være noe som var verre enn å drepe en av sine nærmeste! Men det *sosio-logiske*, hvem som i praksis ble ofre for en slik straff, ble ikke tatt i betraktning. Den (antagelig) største gruppen av «nærstående» som sonet dette minimum, var faktisk kvinner i 50-, 60-, og 70-årsalderen. De hadde etter et langt ekteskap med mishandling til slutt gjort seg skyldig i «the Ultimate Domestic Violence», de hadde «vunnet», den siste kampen mot en mishandlende, men nå alkoholsvekket ektefelle. De var dermed ikke bare gjerningspersoner, men også ofre for at samfunnet ikke tok vold i nære relasjoner på alvor. Synet av disse kvinnene, som utholdt en helt meningsløs streng straff i Rusca kvinnefengsel, gjorde et sterkt inntrykk!

7. Hvordan har det gått?

De nye straffutmålingsreglene trådte i kraft i slutten av mai 2009. Utviklingen når det gjelder straffedommer på 15 år eller mer har vært slik:

Imprisonment sentences	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Imprisonment in total	3193	2932	2261	1789	1895	1653	1727	1794
of which more than 15 years	203	189	159	127	80	36	49	46
of which life-imprisonment	9	5	5	2	8	2	?	4
More than 15 years in %	6,36	6,45	7,03	7,10	4,22	2,18	2,83	2,56

Etter å ha vist en oppadgående tendens, snudde det prosentvise tallet på lange fengselsstraffer etter lovendringene brått, ja fallet var dramatisk. Allerede det før-

ste året de nye reglene var i kraft, fra mai 2009, er det en betraktelig reduksjon, fra 7,10 % i 2008 til 2,18 % i 2010, det første «fulle» året lovendringene fikk virke. Antagelig er reduksjonen av straffer der minimum før var ti år enda mer merkbar, men det finnes det ikke tall for.

Lovendringen har ikke bare hatt virkning fremover. Ved nedkriminalisering er det i Moldova tradisjon for at domstolene revurderer straffutmålingen i dommer der domfelte fremdeles sitter på soning. «Total re-examined cases» per 24. januar 2011 var 2.738, hvorav 1.219 var nedsubsumert og med mildere fengselsstraff, 369 hadde fått redusert fengselsstraff uten nedsubsumering, mens 23 hadde fått omgjort straffen fra fengsel til en mildere straffart. Det er likevel grunn til å tro at domstolene har vist for stor tilbakeholdenhet med å anvende nye regler på de gamle saker. Det er grunn til å frykte at reduksjonen i straffene ikke er i samsvar med det tiltenkte nye nivået.

Fangetallet per 100.000 innbyggere hadde lenge vist en nedadgående tendens, og etter lovendringene er fallet brått:

1992	10,258 (totalt)	276 (per 100.000)
1995	9,781	264
1998	10,521	287
2001	10,037	277
2004	10,591	293
2007	8,679	242
2010	6,535	183
2013	6,583	185

Det er altså en kraftig nedgang allerede i 2010, og i 2013 ser fangetallet ut til å ha stabilisert seg på et greit, kanskje litt høyt europeisk nivå. Til sammenligning har (per januar 2014) USA et fangetall på 716, Russland 484, Tyskland 186, Tsjekkia 154, Spania 149, England og Wales 148, Italia 108 og Frankrike 101. Noen nye EU-medlemmer ligger atskillig høyere, Litauen har 314, Latvia 297, Estland 245 og Polen 222.¹⁹

8. Hvilke lærdommer kan vi trekke?

Når Norge engasjerer seg i «judicial and legal reform» i «countries in transition», er det en investering man ikke vet om vil gi «avkastning». Det som her er beskrevet, er bare en del av det NORLAM har vært med på i Moldova. Det er ikke å ta munnen for full at sendelaget har vært en stor suksess og at «avkastningen» må sies å ha vært formidabel. Dels skyldes det heldige omstendigheter, men også at vi visste når vi skulle rette pekefingeren opp og når vi *ikke* skulle gjøre det! Vi

hadde også en beredskap på å *revurdere* hva vi burde og ikke burde gjøre og til å gripe sjansen når den bød seg og til *likevel* å bruke pekefingeren på forhold der vi hadde bestemt oss for å være tilbakeholdne når vi så at muligheten bød seg. Vi har vært i stand til «å lese og forstå» landet!

Kriminologikonferansen og hjelpen til MoJ med revisjon av straffutmålingsreglene er eksempler på uventede «åpninger». Da vi så at døren sto på gløtt, klarer vi å utnytte det!

Noter

1. Iver Huitfeldt er nå pensjonist etter 20 år som lagdommer i Borgarting lagmannsrett. Før det var han rundt to år hos Regjeringsadvokaten, ti år stats-/førstestatsadvokat i daværende Eidsivating statsadvokatembeter og ØKOKRIM, og fra 1975 åtte år underdirektør, leder for sosialavdelingen, i daværende Ullersmo landsfengsel. Etter eksamen i 1969 har han også vært saksforbereder i Trygderetten, dommerfullmektig og høyskolelektor. Internasjonalt var han i 1999 og 2000 i Bosnia og Herzegovina, det første året i OSSE, det andre i FN som «Head of the Judicial System Assessment Programme» med oppdrag å utarbeide rapporter om systemsvakheter, rapporter som var med på å legge grunnlaget for senere justisreformer. Han var første gang i Vietnam på oppdrag for UNDP i 2002, siden 2004 og frem til pensjonsalder har han vært konsulent for Utenriksdepartementet i Menneskerettighetsdialogen mellom Vietnam og Norge og i den forbindelse vært en aktiv deltager i en rekke seminarer om menneskerettigheter i samarbeidet mellom Senter for Menneskerettigheter/Institutt for kriminologi og retts sosiologi og «Vietnam Institute of State and Law». I løpet av 2007/2008 var han i ett år «Head of Mission» i Styrkebrønnens nyopprettede sendelag til Moldova. Som pensjonist har han fremdeles internasjonale korttidsoppdrag.
2. Det er verdt å merke seg at alle hans bøker er oversatt til russisk. Og landene som tidligere var med i Sovjet Unionen vil utvilsomt ha stor nytte av hans ideer!
3. Foruten meg som «Head of Mission», besto sendelaget av statsadvokat Jogeir Nogva, underdirektør i Kriminalomsorgen Hilde Lundebø og politimester Kjell Eskilt. Senere på året sluttet advokat Arne Gunnar Aas og frimomsorsleder Willy Giil seg til.
4. Dødsstraff er et «Human Rights»-spørsmål, men for øvrig er det ingen menneskerett å få en mild straff fremfor en streng. Straffutmåling er likevel et humanitært spørsmål nært beslektet med «Rule of Law and Human Rights». Det er ingen motsetning mellom å gå inn for lavere straffer i Moldova og strengere i Norge. Men personlig synes jeg norske straffer nå er blitt i strengeste laget.
5. I februar 2007 var det i regi av MR-dialogen mellom Vietnam og Norge, etter flere års forarbeider, gjennomført et kriminologiseminar i Hanoi, den første med et slikt emne i Vietnam. Vietnams strafferettssystem er i likhet med Moldovas bygget opp etter sovjetisk mønster; det samme gjaldt i sin tid også i Jugoslavia.
6. IRP og Dolea var i stand til å fremme sine reformtanker uten at det gikk ut over hans gode forhold til myndigheter, dommere og påtalemyndigheten. Han kjente de fleste og var respektert og hadde innpass hos toneangivende politikere både i posisjon og opposisjon. I 2012 ble han utnevnt til dommer i konstitusjonsdomstolen.

7. Vi ble ikke mer optimistisk da han sa at han trodde på metoden med den stadig dryppende dråpen som til slutt hulte ut berget, det tar jo en del år!
8. Den daværende presidenten, Vladimir Voronin, tilhørte kommunistpartiet, som ikke hadde endret navn, tvert i mot var «kommunist» blitt en stemmesanker. Ved valget i 2001 fikk de nesten rent flertall. Partiene som hadde kommet til makten etter selvstendigheten i 1991, hadde ingen i sine rekker som var vant med å styre; de hadde dessuten samfunnsutviklingen mot seg. Basert på Sovjet-tidens arbeidsdeling, hadde Moldova – som sammen med de baltiske republikkene hadde den høyeste levestandarden i Sovjet – profitert på eksport av landbruksprodukter med hele Sovjet Unionen som marked. Ja, dette lille landet på størrelse med Hedmark fylke og med rundt 4 millioner innbyggere, produserte mellom 20 og 30 prosent av Unionens samlede forbruk av frukt, grønnsaker og vin. Men da disse republikkene ble selvstendige stater, ble arbeidsdelingen en boomerang; markedet falt sammen fordi alle de nye statene ville produsere disse varene selv. De velfungerende kollektivbrukene i Moldova var ikke lenger bærekraftige og ble oppløst; folk flyttet fra landsbygda i store skarer og søkte også arbeid i utlandet, i Russland, Ukraina, Italia, Spania, Portugal, Frankrike og Tyskland. Moldova ble det fattigste landet i Europa. For mange var nok en stemme til kommunistene en stemme på fortiden, «the good old days», men det var selvfølgelig umulig å skru klokken tilbake! Voronin erkjente etter hvert at fremtiden lå i «Europa» i vest. EU er nå tungt inne med reformplaner og -penger, en utvikling som har fått enda en omdreining etter begivenhetene i Ukraina og på Krim.
9. Tittelen var «stjålet» fra et foredrag Nils Christie hadde holdt i Finland i 1998. Ettersom Christie holder på at «crime does not exist», hadde vi ikke motforestillinger mot å bruke tittelen, men vi henviste til kilden! Tankegangen i notatet er bygget over hans lest, nemlig en påvisning av at straffenivået er kulturelt betinget og reflekterer hvilke verdier landene bekjenner seg til og dermed hvor de ønsker å høre hjemme.
10. Det kan vi slutte av at presidenten refererte en del tall som ikke var fra den offisielle statistikken, men som vi hadde regnet ut, vi vet det var våre tall fordi vi hadde gjort en liten regnefeil!
11. Offisielle svarbrev sitter langt inne, og i dette tilfelle – hvis det «gikk galt» – kunne justisministeren og riksadvokaten toe sine hender. Men balansegangen – å velge riktig med hensyn til når offisiell velsigning er nødvendig og når ikke – er ofte vanskelig!
12. I Moldova er program-helter ikke noe ukjent fenomen, så vi var langt fra sikre på hva som ville skje. På selve dagen – en halv time før åpningen – ringte de fra MoJ og spurte om riksadvokaten ville komme, og vi tok sjansen på å si at jo, det ville han. De kom begge, men det hadde ikke vært kjekt for noen av dem hvis den andre hadde uteblitt!
13. Lokalet kunne også fint by så mange mennesker på et velassortert lunsjbord, en viktig side ved slike begivenheter i Moldova! Det gjelder for øvrig i alle tidligere kommunistland, mat er noe som absolutt ikke må undervurderes!
14. Slik var systemet som kjent også i Justinians «Corpus Iuris Civilis» og i Østerrike-Ungarn og Preussen.
15. Og slik er det selvfølgelig også i Vietnam!
16. Men den faktiske kriminaliteten var det ikke mulig å få et korrekt bilde av ettersom politistatistikken var helt upålitelig. Det skyldtes at hver enkelt politimann hadde ansvar for å oppklare rundt 90 prosent av de sakene han ble tildelt, ellers ble han trukket i lønn. Det er derfor

- en tendens til at forbrytelser ikke blir registrert før de var oppklart. Med et slikt «kvalitetskrav» er det lett å tenke seg at etterforskningsmetodene ble deretter. Se også punkt 9.
17. En begrenset revisjon var utvilsomt en stor fordel, ellers ville det i verste «tradisjon» sikkert gått vinter og vår!
18. Han lot ikke anledningen gå fra seg, men det kan han best fortelle om selv!
19. Straffutmåling og fangetall avhenger jo av kriminaliteten, som det vil føre for langt å gå inn i her. Men drapsraten (homicide rate) i Moldova er i følge Wikipedia svært høy, nemlig 7,5 per 100.000 innbyggere, det gjør at både straffelengde og fangetall nødvendigvis må bli høyt. Litauen har en drapsrate på 6,6, Estland 5,2, USA 4,8, Latvia 3,1, Tsjekkia 1,7, United Kingdom 1,2, Frankrike 1,1, Polen 1,1, Italia 0,9, Spania 0,8, Tyskland 0,8 og Norge 0,6. Andre kilder kan variere noe.